

**Naturklagenævnets afgørelse
af 24. juli 1997
om fredning af Ringebakkerne i Hasle Kommune, Bornholms Amt.
(sag nr. 97-111/400-0001).**

Fredningsnævnet for Bornholms Amt traf den 21. oktober 1991 afgørelse om fredning af et område i Ringebakkerne syd for Vang by i Hasle Kommune på Bornholms vestkyst. Ved kendelsen blev et areal på ca. 2 ha nær kysten fredet med forbud mod granitbrydning, men med tilladelse til deponering af overjord på størstedelen af arealet. Formålet var at sikre områdets store landskabelige og biologiske værdier. Afgørelsen blev påklaget til Overfredningsnævnet af Danmarks Naturfredningsforening, der bl.a. fandt, at den tilladte overjordsdeponering ville ødelægge landskabsoplevelsen på afgørende måde.

Overfredningsnævnet traf den 19. august 1992 en foreløbig beslutning om, at fredningsnævnets afgørelse kun ville kunne stadfæstes med væsentlige ændringer af fredningsbestemmelserne. Sagen blev herefter udsat på, at de involverede parter tilvejebragte et forslag til fredningsbestemmelser baseret på en skitse, som Danmarks Naturfredningsforening havde fremsendt til en såkaldt "helhedsløsning" for en større del af Ringebakkeområdet.

Skov- og Naturstyrelsen, Bornholms Amt, Hasle Kommune, Danmarks Naturfredningsforening og Superfos Construction a/s, som driver granitvirksomhed i området, fremsendte den 26. maj 1994 et forslag til fredningsbestemmelser for hele Ringebakkeområdet omfattende i alt ca. 127 ha.

Naturklagenævnet (det tidligere Overfredningsnævn) tilkendegav den 12. september 1994, at Naturklagenævnet på grundlag af forslaget ville gennemføre en fredning af det foreslåede område.

Beslutningen havde som forudsætning, at der inden for en overskuelig tid blev gennemført de øvrige bestanddele af den såkaldte helhedsløsning - en brydningstilladelse efter råstofloven for et åremål efter år 2003 og en vedtagelse af regionplanretningslinier efter forudgående vurdering af råstofindvindingens virkning på miljøet (VVM-tillæg).

Bornholms Amt meddelte den 22. december 1995 Superfos Construction a/s tilladelse til råstofindvinding frem til 2026. Endvidere vedtog amtet den 21. december 1995 et regionplantillæg med en VVM-vurdering af råstofindvindingens miljøpåvirkning. Begge afgørelser blev påklaget til Naturklagenævnet, og nævnet har behandlet de to klagesager sideløbende med behandlingen af fredningsforslaget.

Den 26. april 1996 modtog Naturklagenævnet et revideret forslag til fredningsbestemmelser, som i hovedtræk er identisk med det forslag, der blev fremsendt i maj 1994.

Ringebakkeområdet.

Ringebakkeområdet er en mosaik af landskabstyper af vidt forskellig karakter. En meget stor del af området er præget af granitbrydning i de to igangværende brud - Vangbruddet (mod nord) og Almeløkkebruddet (mod syd), jf. kort 1. Området har en stejl klippekyst og er gennemskåret af Ringedalen (øst for bruddene) og Blåskinsdalen (syd for bruddene).

Området har store landskabelige og biologiske værdier, og i landskabsmæssig henseende er kystprofilen fundet særdeles bevaringsværdigt. Geologisk set er området grundfjeld, dækket af morænelag af varierende tykkelse. Kyststrækningen er et yndet udflugtsmål for både fastboende og turister.

Naturmæssigt rummer området en særegen og værdifuld fauna og kystflora. I kystklippernes tætte krat af ene, tjørn og rose findes der åbne partier med en del sjældne og for Bornholm karakteristiske plantearter. Også Ringedalen og Blåskinsdalen rummer mange specielle plantefund.

En stor del af Ringebakkeområdet er i forvejen fredet på grund af områdets meget store landskabelige værdi.

Det nuværende granitbrydningsområde er omfattet af en fredningsdeklaration af 11. september 1969 om Vangbruddet og Ringedalen samt af Overfredningsnævnets kendelse af 29. oktober 1971 om fredning af Almeløkkebruddet og det kystnære område nordvest og syd for Almeløkkebruddet. Disse bestemmelser tillader stenbrydning på visse betingelser. Gennemførelsen af fredningsforslaget af 26. april 1996 vil betyde, at dele af Ringebakkeområdet, hvor de nævnte fredninger åbner mulighed for granitbrydning, ikke længere kan udnyttes til granitbrydning. Til gengæld åbner fredningsforslaget mulighed for granitbrydning på nye arealer syd for Almeløkkebruddet.

De øvrige bestemmelser i fredningerne fra 1969 og 1971 drejer sig primært om, at arealerne ikke må udnyttes erhvervsmæssigt, herunder til stenbrydning, og om at arealerne ikke må tilstandsændres ved bebyggelse, beplantning m.v.

I 1980'erne blev der vest for Vangbruddet anlagt et moleanlæg, så der kunne udskibes granit direkte fra bruddet. I den forbindelse blev kystklippen gennembrudt, så der kunne anlægges en vej fra bruddene og ud til moleanlægget.

Den eneste samlede bebyggelse i nærheden er Vang by. Vangbruddet støder op til de sydligste ejendomme i byen. I midten af området på Ringedalsvej, mellem de to brud, ligger 3 ejendomme - Ringegården og to andre boliger. Derudover ligger der øst og syd for Ringebakkeområdet en række boliger i det åbne land.

Der er etableret en intern nord- og sydgående kørevej mellem Vang- og Almeløkkebruddet for i videst muligt omfang at undgå tung trafik gennem Vang by.

Indvindingselskabet Hasle Granit A/S ved Superfos Construction a/s ejer en stor del af fredningsområdet, herunder brydningsområdet, ejendommen syd herfor (Bukkegården), Ringedalen og området nordvest for Ringegården. Staten ejer en mindre del, mens resten af det fredede område er privatejet.

Planlægningsmæssige forhold.

I regionplan 1992-2002 for Bornholms Amt er området udlagt som "særligt naturområde" og fredningsmæssigt interesseområde, idet dog de hidtidige brydningsområder er udlagt som "råstofgraveområder". I det regionplantillæg, som amtet vedtog i december 1995, er der fastlagt

retningslinier, der i overensstemmelse med fredningsforslaget åbner mulighed for, at "råstofgraveområdet" udvides. Endvidere er det fastlagt, at vejadgangen til området for tung trafiks vedkommende alene må ske syd fra gennem Almeløkkebruddet, at der omkring graveområdet udlægges et støjkonsekvensområde, hvor der gennem kommune- og lokalplan ikke må udlægges arealer til støjfølsom arealanvendelse, og at området efterbehandles efter en samlet plan, så arealet efter endt granitbrydning kommer til at henligge som et sammenhængende naturområde.

Ringebakkeaftalen af 1987.

Ringebakkeområdet har gennem mange år været genstand for erhvervsmæssig granitbrydning i både Vang- og Almeløkkebruddet. Efter nogle års stilstand blev granitbrydningen genoptaget i begyndelsen af 1980'erne, og dette medførte miljømæssige, trafikale og landskabelige problemer for omgivelserne. I 1985 blev der derfor nedsat et Ringebakkeudvalg med repræsentanter for Hasle Granit A/S, Skov- og Naturstyrelsen, Bornholms Amt og Hasle Kommune og med medvirken af Danmarks Naturfredningsforening og Vang Grundejerforening. Udvalget skulle udarbejde en rammeplan for råstofindvindingen og for den rekreative anvendelse af området indtil år 2003, hvor de anmeldte rettigheder til granitindvinding efter råstofloven af 1972 udløber.

Udvalgsarbejdet resulterede i 1987 i en aftale mellem parterne, den såkaldte "Ringebakkeaftale", der bl.a. indebar, at Hasle Granit erstatningsfrit indvilgede i ikke at bryde granit på et område i den sydøstlige del af Vangbruddet, som var omfattet af anmeldte rettigheder efter råstofloven.

På grund af store leverancer til Storebæltsbroen meddelte Hasle Granit i 1989 Bornholms Amt, at man agtede at bryde granit på en del af et areal i nærheden af kysten, som Skov- og Naturstyrelsen og amtet ikke havde forventet inddraget til granitbrydning foreløbig. Som følge af arealets landskabelige og biologiske værdi og for at forhindre granitbrydning på arealet rejste amtet en fredningssag.

Amtets fredningsforslag af 2. februar 1990.

Amtets fredningsforslag af 2. februar 1990 omfattede et kystområde på ca. 5 ha sydvest for Vang by. Det bestod af landbrugsjord, udyrkede arealer og et gammelt stenbrud. I begrundelsen for forslaget anførte amtet, at hvis den højereliggende del af Ringebakkerne blev bort-

sprængt, ville vandtilførslen til randområderne formindskes med den konsekvens, at plantesamfundene ville ændre karakter, og at de mest fugtighedskrævende og sjældne arter i værste fald helt ville forsvinde. Risikoen herfor ville begrænses væsentligt, hvis der blev opretholdt et mindst 250 m bredt naturområde langs kysten. Amtet fandt det også af stor landskabelig betydning, at kystprofilen blev bevaret så intakt som muligt.

Under sagens behandling for fredningsnævnet udtalte det daværende Naturfredningsråd (nu Naturbeskyttelsesrådet), at området havde enestående kvaliteter efter både lokal og national målestok. Rådet anså de 5 ha, som amtet ønskede fredet, for at være det absolut mindste areal, hvis områdets betydelige geologiske, landskabelige og biologiske værdier skulle sikres.

Hasle Granit A/S gjorde indsigelse imod fredningsforslaget under henvisning til, at fredningsbestemmelserne stred mod Ringebakkeaftalen, og at de i forslaget fremførte hensyn ikke kunne opveje de privatøkonomiske og samfundsmæssige interesser, der er forbundet med granitbrydningen. Hasle Granit A/S krævede derfor en erstatning på 108 mio. kr.

Amtets reviderede fredningsforslag af 28. januar 1991.

Under fredningssagens behandling for fredningsnævnet indledte Hasle Granit A/S, amtet og Skov- og Naturstyrelsen forhandlinger om den deponering af overjord, der havde givet anledning til problemer for selskabet. Forhandlingerne resulterede i, at parterne blev enige om et revideret fredningsforslag, der indebar, at fredningsområdet blev begrænset til 2 ha, at størstedelen af dette område måtte tilføres overjord i et nærmere fastsat omfang, og at fredningen ikke skulle medføre erstatning til Hasle Granit A/S. Parterne var enige om, at en del af det ved Ringebakkeaftalen frivilligt fredede areal skulle tilbagegives til brydning, at jorddepotet på en lokalitet kaldet Himalaya skulle begrænses til, hvad der var nødvendigt for støjafskærmning af de 3 beboelser ved Ringedalsvej, at ca. 100.000 m³ overjord skulle deponeres i havet ved moleanlægget, og at der blev søgt opnået dispensation fra 1971-fredningen til deponering af overjord på et areal langs Ringedalsvej.

Hasle Kommune tilsluttede sig en sådan løsning.

Naturfredningsrådet tog kraftig afstand fra, at fredningsområdet blev indskrænket til 2 ha i forhold til amtets oprindelige fredningsforslag på 5 ha, og at der blev givet mulighed for deponering af overjord, så landskabsformerne ville blive udvisket og vegetationen ændret for bestandig.

Også Danmarks Naturfredningsforening modsatte sig det reviderede forslag. Foreningen anførte, at forslaget gav mulighed for bortsprængning af højtliggende arealer, at deponering i havet ville dække en geologisk forekomst, og at deponering på land ville ødelægge landskabsoplevelsen.

Fredningsnævnets kendelse af 21. oktober 1991.

Ved fredningsnævnets kendelse blev amtets reviderede fredningsforslag omfattende de 2 ha gennemført. Det fremgår af kendelsen, at det blev tillagt betydelig vægt, at en sådan fredning kunne gennemføres i enighed mellem amtet, kommunen, Skov- og Naturstyrelsen og Hasle Granit A/S og uden tilkendelse af anden erstatning end 10.000 kr. til en forpagter af et landbrugsareal for mistet dyrkningsret.

Danmarks Naturfredningsforenings klage over fredningskendelsen.

Danmarks Naturfredningsforening påklagede kendelsen til Overfredningsnævnet, idet foreningen anså det for helt utilfredsstillende, at et område på kun 2 ha blev fredet, ovenikøbet med tilladelse til deponering af overjord på de 1,5 ha. Naturfredningsforeningen ønskede i stedet en såkaldt "helhedsløsning" gennemført for hele Ringebakkeområdet.

Danmarks Naturfredningsforening indledte samtidig drøftelser med Superfos Construction a/s om gennemførelse af en "helhedsløsning". Med dette udtryk sigtedes for det første til en løsning for hele det langt større område, hvor virksomheden har ret til granitbrydning og for omgivelserne til dette brydningsområde. Men i ordet "helhedsløsning" lå også, at der skulle sigtes ikke blot på en fredningsmæssig løsning, men tillige på at fastlægge omfanget af og vilkårene for en tilladelse efter råstofloven til granitbrydning efter år 2003, hvor virksomhedens nuværende brydningsret ophører.

Naturfredningsrådet frarådede direkte, at den begrænsede fredning på 2 ha blev stadfæstet. Miljøministeriet v/ Skov- og Naturstyrelsen anbefalede over for Overfredningsnævnet, at fredningssagens behandling

blev udsat, så "helhedsløsningen" kunne få en chance. Derimod gik amtet imod at forsøge en "helhedsløsning" og gik stærkt ind for fredningsnævnets afgørelse, som var udtryk for et forlig mellem amtet og virksomheden på baggrund af amtets oprindelige og mere vidtgående fredningsforslag på 5 ha fra 1990, der havde udløst et erstatningskrav på 108 mio. kr.

Overfredningsnævnets afgørelse af 19. august 1992.

Overfredningsnævnet besigtigede området i august 1992 og afholdt et offentligt møde. Nævnet besluttede, at fredningsnævnets afgørelse kun ville kunne stadfæstes med væsentlige ændringer af fredningsbestemmelserne. Sagen blev herefter udsat med henblik på, at parterne udarbejdede en helhedsløsning for området.

Arbejdet med helhedsløsningen.

Skov- og Naturstyrelsen påtog sig at nedsætte en arbejdsgruppe med de involverede parter (amtet, kommunen, virksomheden og Danmarks Naturfredningsforening) med henblik på at udarbejde en "helhedsløsning".

Arbejdsgruppen havde møder med bl.a. ejerne af de ejendomme, der ligger midt i området, Vang Grundejerforening, beboerne syd for Almeløkkebruddet og Embedslægeinstitutionen for Bornholms Amt.

Et af de problemer, som arbejdsgruppen søgte at løse, var virksomhedens store problemer med at deponere den overjord, der ligger oven på granitten. Dette problem kunne relativt nemt løses ved at placere jorden som et samlet landskabsmoduleret deponi umiddelbart syd for Almeløkkebruddet på en del af ejendommen "Bukkegården". Ejeren ønskede imidlertid i 1992 ikke at sælge.

Virksomheden kunne deponere jorden på anden måde, men det ville kræve opfyldning i havet ved det eksisterende moleanlæg samt i øvrigt deponering på stort set alle ledige arealer i tilknytning til bruddet i form af enten volde eller moduleret efter landskabet.

I 1994 meddelte ejeren af Bukkegården, at han nu var villig til at sælge ejendommen for 2,2 mio. kr. Denne pris forekom for høj til løsning af overjordsproblemet. Kunne udnyttelsen af granitressourcerne på ejendommen derimod inddrages i sagens samlede løsning, ville der være baggrund for køb af ejendommen til den tilbudte pris.

Dette ville indebære, at Almeløkkebruddet kunne udvides mod syd i en udstrækning, der kunne modsvare den kyststrækning på 5 ha, som havde været omfattet af amtets fredningsforslag af 2. februar 1990.

"Helhedsløsningen".

Arbejdsgruppen udmøntede helhedsløsningen i et forslag til fredningsbestemmelser, som den 26. maj 1994 blev fremsendt til Naturklagenævnet.

Hovedpunkterne i forslaget fra 1994 var:

1. Fredningsområdet udvides til 127 ha, hvoraf en stor del dog er omfattet af tidligere fredninger. Fredningen omfatter, foruden naturarealer, både Vang- og Almeløkkebruddet og nærliggende landbrugsarealer til deponering af overjord.
2. Der fastsættes en definitiv arealgrænse for granitbrydningen inden for området.
3. De to brud bliver til ét sammenhængende brud, og som konsekvens heraf forlægges den eksisterende regionale cykelsti, der i dag går mellem de to brud.
4. Der foretages en del ejendomsretlige ændringer, især ved at staten overtager en del af kyststrækningen og Ringedalen, som indvindingsvirksomheden i dag ejer.

Naturklagenævnets afgørelse af 12. september 1994.

Naturklagenævnet underkastede fredningsforslaget en foreløbig behandling og foretog besigtigelse og afholdt offentligt møde den 8. september 1994.

I Naturklagenævnets afgørelse af 12. september 1994 blev det enstemmigt tilkendegivet, at nævnet ville gennemføre en fredning af det foreslåede område på ca. 127 ha med følgende hovedindhold:

- 1) brydningsområdet og arealerne til anbringelse af overjord afgrænses i princippet som i forslaget,

- 2) staten overtager de arealer, som i dag ejes af Hasle Granit A/S, og hvorpå der ikke må brydes, og
- 3) den regionale sti forlægges i overensstemmelse med forslaget.

Naturklagenævnet tilkendegav endvidere, at beslutningen havde som forudsætning, at de øvrige bestanddele af den såkaldte helhedsløsning blev gennemført inden for en overskuelig tid:

- en brydningstilladelse efter råstofloven for et åremål efter år 2003, og
- en ændring af regionplanen efter forudgående vurdering af råstofindvindingens virkning på miljøet (VVM-tillæg).

Opfølgning af Naturklagenævnets afgørelse af 12. september 1994.

Bornholms Amt meddelte den 22. december 1995 tilladelse til råstofindvinding frem til år 2026 og vedtog et regionplantillæg med en tilhørende VVM-vurdering af råstofindvindingens miljøpåvirkning. Begge afgørelser, der som nævnt blev påklaget til Naturklagenævnet, er blevet behandlet sideløbende med behandlingen af fredningsforslaget.

Den 26. april 1996 modtog Naturklagenævnet et revideret forslag til fredningsbestemmelser, som i hovedtræk er identisk med det forslag, Skov- og Naturstyrelsen fremsendte i maj 1994.

Forslaget er fremsendt på vegne af Skov- og Naturstyrelsen, Danmarks Naturfredningsforening og Superfos Construction a/s og er udarbejdet i en arbejdsgruppe, hvori også Bornholms Amt og Hasle Kommune har deltaget.

Fredningsbestemmelserne har af Naturklagenævnet på samme måde som i 1994 været forelagt de involverede parter med anmodning om kommentarer og eventuelle erstatningskrav. Bornholms Amt, Hasle Kommune, Naturbeskyttelsesrådet, Friluftsrådet, Embedslægeinstitutionen for Bornholms Amt er kommet med bemærkninger til forslaget. Superfos Construction a/s har anmodet om at få en erstatning, der dækker udgifterne i forbindelse med gennemførelse af helhedsløsningen. Endvidere har 3 private grundejere inden for fredningsområdet kommenteret fredningsbestemmelserne og anmodet om erstatning. Vang Grundejerforening samt beboere

øst og syd for området på Borrelyngvej og Jons Kapelvej har også kommenteret fredningsforslaget. Endelig er Dansk Bjergklub, Bornholms Klatreklub og Eventyrernes Klatreklub fremkommet med bemærkninger.

Den 24. oktober 1996 har Naturklagenævnet besigtiget området sammen med de involverede parter og afholdt et offentligt møde i Rønne.

Forslaget til fredningsbestemmelser af 26. april 1996.

Ifølge fredningsforslaget har fredningen bl.a. til formål at regulere forholdet mellem naturbeskyttelses- og råstofinteresserne ud fra en helhedsplan for området, herunder at fastlægge brydningsgrænsen og placeringen og udformningen af overjordsdeponeringen, så de landskabelige og miljømæssige hensyn tilgodeses bedst muligt.

Efter forslaget er det tilladt at bryde granit i en del af fredningsområdet, men på alle sider er brydningsarealet omgivet af arealer, der fredes. Det bestemmes endvidere, at fredningsbestemmelserne, inden for råstofindvindingsområdet, viger for de foranstaltninger, der er nødvendige for brydningen og produktionen, så længe det er tilladt at bryde granit. Fredningsforslaget indeholder en række bestemmelser, der fastlægger, at overjorden skal deponeres øst, syd og vest for Almeløkkebruddet samt sydvest for Vangbruddet.

Forslaget åbner mulighed for, at forbindelsesvejen fra Vangbruddet gennem kystkløften til moleanlægget kan udvides fra 6 til 12 m.

Det bestemmes, at Bornholms Amt skal anlægge en ny cykelsti øst for bruddene, og at den del af Ringedalsvej, der passerer de 3 beboelser midt i området, og som bl.a. anvendes som cykelsti i dag, skal afbrydes, når den nye cykelsti er anlagt. Ringedalsvej vil blive sprængt væk dette sted i forbindelse med sammenlægningen af Vang- og Almeløkkebruddet.

Herudover indeholder forslaget til fredningsbestemmelser bl.a. en række bestemmelser om arealernes drift, bebyggelse m.v., veje og parkeringspladser, offentlighedens adgang samt bestemmelser om naturpleje m.v.

Det bestemmes endvidere, at klippeklatring ikke er tilladt.

Efter forslaget skal staten fra Hasle Granit A/S overtage den del af kyststrækningen, hvor amtet oprindeligt rejste fredningssag, og hvorpå der ikke må brydes. Endvidere skal staten overtage Ringedalen.

Endelig foreslås det, at de fredninger, der i dag gælder for store dele af området, bliver ophævet og afløst af de nye fredningsbestemmelser.

Reaktionerne på fredningsforslaget.

Under fredningsforslagets udarbejdelse, og efter at forslaget var fremsendt til Naturklagenævnet, har arbejdsgruppen og Naturklagenævnet modtaget en række reaktioner på forslaget. Disse reaktioner er indgået i Naturklagenavnets behandling af fredningsforslaget.

Fredningens formål.

Bornholms Amt finder ikke, at forslagets formål om, at området efter endt indvinding fremstår som et samlet naturområde, sikres ved de foreslåede fredningsbestemmelser. Amtet finder derfor, at fredningen bør indeholde bestemmelser om efterbehandling, idet muligheden for at opfylde formålet forpasses, såfremt efterbehandlingen ikke fastlægges i forbindelse med fredningsafgørelsen.

Naturbeskyttelsesrådet finder, at fredningsbestemmelserne bør indeholde vilkår om en efterbehandling af området, så landskabet efter endt indvinding vil fremstå mere naturmæssigt funktionelt, end det er tilfældet med de nuværende bestemmelser. Naturbeskyttelsesrådet fremhæver specielt, at forslaget indebærer, at brydningsgrænsen overalt efterlades med meget stejle gradienter, nogle steder op til 70 meter næsten lodrette vægge. Rådet finder dette uacceptabelt og har ønsket, at der nogle steder etableres "mere naturlige gradienter" i terrænet til gavn for bl.a. dyrelivet.

Arealernes drift.

Leo Nielsen, der ejer hovedparten af de områder vest for Ringedalsvej, der i forslaget er udlagt som "dyrkede områder", har fremsat ønske om at kunne plante juletræer.

Bornholms Amt har anført, at "dyrkede områder" eventuelt bør tillades at springe i skov.

Embedslægeinstitutionen har anført, at det bør være tilladt at tilplante det udyrkede areal nord for Vangbruddet for derved at mindske støj- og støvgener i Vang by.

Friluftsrådet har ønsket, at de "udyrkede arealer" fortsat skal være udyrkede.

Overjordsdeponier.

Embedslægeinstitutionen har ønsket, at det eksisterende jorddepot langs med Ringedalsvej, syd for de 3 boliger midt i området, gøres lavere og fjernes efter brydningens ophør. (Depotet er benævnt jorddepot A på kort 1 og 2).

Bornholms Amt har ønsket, at der gives mulighed for, at jorddepotet nordøst for de 3 boliger midt i området (jorddepot B på kort 1 og 2), kan fjernes efter endt indvinding, såfremt det skæmmer landskabet.

Beboere langs Borrelyngvej og Jons Kapelvej har over for arbejdsgruppen givet udtryk for bekymring for støjulemper og ikke mindst for forringelse af udsigten over Østersøen som følge af de påtænkte støjvolde omkring Almeløkkebruddet.

Veje og parkeringspladser.

Bornholms Amt, Hasle Kommune, Vang Grundejerforening og Embedslægeinstitutionen har protesteret mod, at den nuværende bredde på adgangsvejen gennem kystkløften til moleanlægget på 6 m kan udvides til 12 m. De finder, at den enestående kyststrækning bør bevares så intakt som muligt, at udvidelsen vil betyde en øget støjbelastning af Vang by, at der efterfølgende vil være en risiko for nedstyrtning af porøst materiale, og at virksomheden ikke ses at have dokumenteret behovet for udvidelsen.

Bornholms Amt finder, at det bør sikres, at den eksisterende cykelsti (Ringedalsvej) ikke afbrydes, før den nye er anlagt. Det er samtidig anført, at der bør sikres mulighed for, at der etableres vende- og parkeringspladser de to steder, hvor Ringedalsvej bliver afbrudt, og

at den sydlige del af Ringedalsvej, der er adgangsvej til de 3 boliger midt i området, skal sikres en rimelig standard.

Vang Grundejerforening og Jens Ørberg, der ejer Ringegården midt i området; har ønsket, at der ikke åbnes mulighed for, at forbindelsesvejen mellem Almeløkkebruddet og Vangbruddet kan sprænges ned til kote 0, idet Ringedalsvej herved bliver afbrudt.

Hasle Kommune har i forbindelse med arbejdet med fredningssagen tilbudt mod betaling at asfaltere den strækning af Ringedalsvej, der ligger nordøst for Blåskinsdalen og som ikke er tilstrækkeligt funderet til, at der kan køre lastbiler på denne del af vejen. Superfos Construction a/s vil opfylde og planere vejstrækningen. Hasle Kommune har anslået, at arbejdet maksimalt vil koste 55.600 kr.

Offentlighedens adgang.

Dansk Bjergklub, Bornholms Klatreklub, Eventyrernes Klatreklub og Friluftsrådet har protesteret over for forbudet mod klippeklatring. Det gøres gældende, at et totalt forbud ikke kan begrundes i hensynet til beskyttelsen af bl.a. klipperøn og radeløv, idet disse arter ikke forekommer i de områder, hvor der aktuelt klatres.

Det anføres, at af den samlede kyststrækning i fredningsforslaget på ca. 1,2 km, klatres der kun på mellem 100 - 200 m, idet resten af området er uegnet til klippeklatring. Det gøres derfor gældende, at det som minimum bør være tilladt at klatre på udvalgte steder.

Under fredningssagens behandling har Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Bjergklub over for Naturklagenævnet tilkendegivet, at de finder, at forbudet mod klippeklatring bør udgå af fredningen. Det foreslås i stedet, at kommerciel klippeklatring ikke tillades. Endvidere foreslås det, at der foretages en kortlægning af kyststrækningens værdier, så både de botaniske og ornitologiske værdier samt de klatremæssige interesser i området kan tilgodeses.

Eventyrernes Klatreklub, Klatre-Centeret i Rønne og Dansk Vejleder-kreds har protesteret mod, at kommerciel klippeklatring forbydes inden for fredningsområdet.

Friluftsrådet har anført, at offentligheden bør sikres adgang til kreaturhegnede arealer via stenter. Friluftsrådet har endvidere ønsket, at bestemmelsen vedrørende teltslagning ændres, så fredningen ikke er

til hinder for, at der kan foregå teltslagning i området på særligt indrettede pladser.

Embedslægeinstitutionen har anført, at offentlighedens adgang til området bliver kraftigt generet af den brede kløft mellem de to brud.

Naturklagenævnets afgørelse

I sagens behandling, herunder besigtigelsen og det offentlige møde i Rønne, har deltaget 9 af Naturklagenævnets 10 medlemmer, for et enkelt spørgsmåls vedkommende dog kun 8 medlemmer. De udtalelser og beslutninger, der er anført i det følgende, er enstemmige, når ikke andet er nævnt.

Naturklagenævnet skal udtale:

Det tiltrædes, at Ringebakkeområdet fredes efter naturbeskyttelseslovens kapitel 6 for at sikre de landskabelige værdier og for at regulere forholdet mellem naturbeskyttelses- og råstofinteresserne i området. Det tiltrædes endvidere, at fredningsområdet afgrænses som angivet på kort 1, som er identisk med afgrænsningen på fredningskortet af 26. april 1996.

De bestemmelser, der er fastsat i udkastet til fredningsbestemmelser af 26. april 1996 tiltrædes i princippet dog med de præciseringer og ændringer, der er nævnt nedenfor.

Arealerne drift.

Naturklagenævnet finder, at der i forslaget er foretaget en god fordeling mellem skovarealer samt dyrkede og udyrkede områder inden for fredningsområdet, og at fordelingen i videst muligt omfang vil sikre områdets landskabelige værdier, på trods af den betydelige ændring af områdets karakter som granitindvindingen vil medføre. Der bør derfor ikke ændres i denne fordeling, medmindre der er en væsentlig begrundelse for det.

En beplantning af specielt de dyrkede områder, der ligger i den vestlige del af området vil forhindre udsynet til Østersøen. En stor del af området er i forvejen beplantet med skov. Bestemmelsen om, at der ikke må plantes træer og buske, herunder pyntegrønt og juletræskultu-

rer, på de arealer, der er angivet som "dyrkede områder" opretholdes derfor.

Der bør heller ikke som foreslået åbnes mulighed for en beplantning af det areal, der er udlagt til "udyrket område" på matr. nr. 103u mellem Vangbruddet og Vang by, da det vil ændre områdets karakter væsentligt. Hertil kommer, at det allerede i den gældende fredning for området af 1968 er anført, at tilstanden af området, der dengang blev udnyttet landbrugsmæssigt, ikke må ændres.

Overjordsdeponier.

Embedslægeinstitutionen og Bornholms Amt har anmodet om, at det bestemmes i fredningsafgørelsen, at jorddepot A og B langs Ringedalsvej skal fjernes efter endt indvinding.

Depot A og B blev tilladt i 1991 af Fredningsnævnet for Bornholms Amt - gennem en dispensation fra Overfredningsnævnets kendelse fra 1971 og ved en dispensation fra de gældende bestemmelser om fortidsmindebeskyttelse. Der blev ikke i den forbindelse stillet vilkår om, at depoterne skulle fjernes, når granitbrydningen er afsluttet.

Naturklagenævnet finder på den baggrund ikke, at det i fredningsafgørelsen kan bestemmes, at de 2 depoter skal fjernes efter endt indvinding. Depot B skal udbygges for at tjene som støjvold omkring Ringegården og de 2 nærliggende boliger. Naturklagenævnet har derfor fundet, at der kun bør stå i fredningsafgørelsen, at depot A og B kan fjernes efter endt indvinding.

For så vidt angår den øvrige deponering af overjord syd og øst for Almeløkkebruddet finder nævnet, at der er taget hensyn til de landskabelige forhold, herunder udsynet til Østersøen. Nævnet har herved lagt vægt på, at man ved udpegning af disse deponeringsområder har udnyttet de eksisterende lavninger i området, og man har fastlagt maksimale koter for højden af jorddepoterne.

Veje, parkeringspladser og stier.

Et flertal på 4 medlemmer, herunder formanden, finder det af stor betydning, at kystprofilen bevares så ubrudt som muligt. Flertallet er af den opfattelse, at en udvidelse af vejen gennem kystkløften fra

Vangbruddet til moleanlægget til ca. den dobbelte bredde af i dag vil virke uheldigt landskabeligt set.

Mindretallet på 4 medlemmer finder, at den ønskede ændring af adgangsvejen bør gennemføres, da det vil give bedre arbejdsvilkår for virksomheden og øge trafikikkerheden, når 2 dumpere kan passere hinanden i kløften.

Fredningsforslagets bestemmelse om, at adgangsvejen fra Vangbruddet gennem kystkløften til moleanlægget kan udvides fra 6 til 12 m ophæves derfor i overensstemmelse med flertallets beslutning.

Nævnet er enig i forslaget om, at Almeløkke- og Vangbruddet skal slås sammen til et brud. Det betyder, at den del af Ringedalsvej, der går på tværs mellem de 2 brud, vil blive bortsprængt. Ringedalsvej vil herefter ende blindt på begge sider af bruddet. Fredningsafgørelsen indeholder derfor, også af hensyn til offentlighedens muligheder for adgang til området, bestemmelser, der sikrer, at der kan etableres 2 vende- og parkeringspladser i nærheden af de steder, hvor vejen afbrydes, dvs. parkeringspladsen ved Klondyke syd for Ringegården og øst for Vangbruddet langs Ringedalsvej, som angivet på kort 1. I fredningsforslaget er det foreslået, at der kunne etableres en vendeplads ved Ringegården. Naturklagenævnet har af hensyn til beboerne ved Ringegården fundet, at der ikke bør etableres en vendeplads der, men kun en vende- og parkeringsplads ved Klondyke.

Det bestemmes i fredningen, at cykelstien, der går gennem bruddet (Ringedalsvej) først kan afbrydes, når den nye cykelsti er anlagt.

Endvidere bliver det i fredningen pålagt Hasle Kommune at asfaltere den vejstrækning af Ringedalsvej, der ligger nordøst for Blåskinsdalen, så der kan køre lastbiler på denne strækning. Desuden pålægges det Superfos Construction a/s at opfylde og planere vej-kassen, inden der asfalteres.

Efterbehandling.

Naturklagenævnet er enig med Bornholms Amt og Naturbeskyttelsesrådet i, at der bør indsættes en bestemmelse i fredningen om efterbehandling af råstofindvindingsområdet efter indvindingens ophør. Der er derfor indsat en sådan bestemmelse, der svarer til de efterbehandlingsvilkår, der er indsat i tilladelsen til råstofindvinding, og til bestemmelser-

ne om efterbehandling i de 2 fredninger af 11. september 1969 og 29. oktober 1971, som bliver ophævet ved denne fredning.

Offentlighedens adgang til området.

Naturbeskyttelseslovens kapitel 4 giver i vid udstrækning offentligheden adgang til naturen. Bestemmelserne åbner dog ikke mulighed for adgang til udyrkede, privatejede arealer, hvis de er forsvarligt hegnede.

Naturklagenævnet kan tiltræde, at der bør være offentlig adgang til det fredede område, dog ikke inden for råstofindvindingsområdet. Der bør heller ikke være mulighed for, at offentligheden får adgang til kreaturhegnede private arealer i strid med naturbeskyttelseslovens bestemmelse herom.

Bestemmelsen om, at teltslagning ikke er tilladt, medmindre det er tilladt af fredningsnævnet ved skiltning på særligt indrettede pladser, tiltrædes.

Kyststrækningen ved Ringebakkerne udgør en af de vigtigste lokaliteter for klippeklatring på Bornholm. Naturklagenævnet anser det for væsentligt, at der er mulighed for klippeklatring i området. Fredningsforslagets bestemmelse om forbud mod klippeklatring ændres derfor, således at klippeklatring er tilladt, bortset fra i de områder langs kyststrækningen, hvor fredningsnævnet i særlige tilfælde af hensyn til botaniske og ornitologiske værdier har nedlagt forbud mod klippeklatring.

Nævnet finder ikke, at der er grund til at fastsætte regler om kommercielle arrangementer, da sådanne arrangementer kræver tilladelse fra ejeren, dvs. staten ved Skov- og Naturstyrelsen, jf. § 8 i bekendtgørelse nr. 574 af 25. juni 1992 om offentlighedens adgang til at færdes og opholde sig i naturen.

Arealafståelser.

Naturklagenævnet kan ikke tiltræde fredningsforslagets bestemmelse om, at den kommende ejer af de arealer, som Hasle Granit A/S afstår i forbindelse med gennemførelsen af fredningen, skal acceptere de gener i form af støj, støv, rystelser og stenedslag, der uanset overholdelsen af gældende regler og forskrifter kan opstå i forbindelse med den

virksomhed, der udøves inden for råstofindvindingsområdet. Disse forhold bør alene reguleres ved miljøvilkårene i råstoffilladelsen. Bestemmelsen udgår derfor.

Idet fredningsnævnets afgørelse af 21. oktober 1991 og de i § 17 nævnte ældre fredninger ophæves, fastsættes herefter følgende fredningsbestemmelser for det 127 ha store areal af Ringebakkerne, som er angivet på kort 1.

§ 1. Fredningens formål.

Fredningen har til formål:

at regulere forholdet mellem naturbeskyttelses- og råstofindvindingsinteresserne i området, herunder fastlægge brydningsgrænsen og placeringen og udformningen af overjordsdeponeringen, så de landskabelige og miljømæssige hensyn tilgodeses bedst muligt,

at sikre at området efter endt indvinding fremstår som et samlet naturområde, og

at regulere offentlighedens adgang til området, herunder at sikre en omlægning af den regionale cykelsti gennem terrænet.

§ 2. Arealernes tilstand.

Der må ikke foretages terrænændringer eller ændringer i arealernes nuværende tilstand, herunder i vegetationsforholdene, eller etableres anlæg, medmindre dette er umiddelbart tilladt efter de følgende bestemmelser, eller det sker som led i naturpleje efter § 14 eller tillades ved en dispensation efter § 16.

§ 3. Arealernes drift.

a. Dyrkede arealer.

Der må ikke plantes træer eller buske, herunder pyntegrønt og juletræskulturer på de arealer, der er vist på kort 1 med signaturen "dyrket areal".

Fredningen er ikke til hinder for tilplantning på den del af matr. nr. 11a Rutsker, der ligger øst for matr. nr. 11b Rutsker og syd for Ringedalsvej.

b. Udyrkede arealer.

De arealer, der er vist på kort 1 med signaturen "udyrket areal", må ikke tilplantes, gødskes eller behandles med kemiske bekæmpelsesmidler, jf. dog § 8 om overjordsdeponier.

c. Skov.

De skovarealer, som staten ejer i området, er fredskovspligtige. Som noget særligt gælder, at der ikke må dyrkes juletræer og pyntegrønt i kort omdrift, at der ikke må ske renafdrift, og at foryngelse i videst muligt omfang skal ske ved naturlig foryngelse og ved anvendelse af de hjemmehørende løvtræsarter. Desuden skal tynding ske ved plukhugst. Hugst af nåletræer er dog tilladt.

Skovbevoksningen på matr. nr. 103ac, 103o og 103aq syd og øst for Ringedalsvej og vest for brydningsområdet skal opretholdes, så længe der brydes granit. Tyndingshugst er tilladt.

d. Haver.

Uanset bestemmelserne i §§ 1 og 2 må der foretages beplantning m.v. i eksisterende haver.

§ 4. Hegn.

Der må ikke opsættes hegn, bortset fra sædvanlige kreaturhegn. Det er endvidere tilladt at opsætte hegn i haver, i forbindelse med regulering af offentlighedens adgang til området og ved naturpleje.

§ 5. Søer, vandhuller og vandløb.

Fredningen er ikke til hinder for, at det tidligere system af mølledamme ved vandmøllen på matr. nr. 103df i den nordlige del af fredningsområdet genskabes, eller for en eventuel opfyldning eller rørlæg-

ning af afvandingsgrøften i skellet mellem matr. nr. 12b og 12z øst for Almeløkkebruddet.

§ 6. Bebyggelse og andre anlæg.

Der må ikke opføres bebyggelse, herunder kiosker, skure, lysthuse eller lignende, og der må ikke opstilles campingvogne. Der må heller ikke opstilles andre faste konstruktioner og anlæg, herunder vindmøller, el- og kommunikationsmaster, og der må ikke føres elkabler i form af luftledninger over det fredede område.

På Ringegården, matr. nr. 103p, kan der, efter tegninger godkendt af fredningsnævnet, foretages om- og genopbygning og opføres nyt stuehus, og de nuværende bygninger kan anvendes til pensionatsformål.

Fredningen er ikke til hinder for, at der træffes de fornødne foranstaltninger med henblik på tilførsel af vand, el, telefonforbindelse og lignende til bygninger m.v. i området, herunder til brug for råstofindvindingsvirksomheden.

Fredningen er ikke til hinder for, at vandmøllen på matr. nr. 103df bliver vedligeholdt og restaureret. Der kan i forbindelse med restaureringsarbejder foretages fornøden rydning af beplantningen omkring vandmøllen.

§ 7. Affald.

Henlæggelse eller anbringelse af affald, herunder henstilling af ud-rangerede maskiner og anlæg m.v., må ikke finde sted.

§ 8. Overjordsdeponier.

Overjordsdeponier, herunder støjvolde, må kun anlægges med en placering og maksimal højde, som angivet på kort 2, 2a, 2b, 3 og 3a.

Fredningen er ikke til hinder for, at skråningerne på overjordsdeponierne tilplantes. Beplantningen må dog ikke være højere end den maksimale højde for deponierne. Undtaget herfra er det areal på Almegården, matr. 11a, 12a og 12b, som er udlagt til overjordsdeponi, jf. kort 2. Dette areal må beplantes i sin helhed, dog kun med løvtræer og buske.